

VPU prof. Liudo Truskos atsiliepinimas apie dr. Christoph Dieckmann ir prof. Sauliaus Sužiedėlio darbą “Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 metų vasarą ir rudenį: šaltiniai ir analizė”

Darbas man paliko gerą įspūdį: plati šaltinių (ne tik Lietuvos, bet ir Vokietijos archyvai, atsiminimai jidiš kalba) ir literatūros bazė, visi teiginiai labai gerai argumentuoti. Akivaizdu, jog tai paskutinis istorijos mokslo žodis, tyrinėjat Holokaustą Lietuvoje.

Man itin imponuoja viena tyrimo ypatybė: nors vienas tyrėjų yra vokiečių tautybės, tačiau, skaitant darbą, nepastebėjau bandymo teisinti “saviškius” (vokiečius) ir daugiau atsakomybės krauti ant lietuvių pečių. To negalėčiau pasakyti apie Lietuvos autorius, kurių darbuose vis dar pastebima tendencija mažinti savo tautos, Laikinosios vyriausybės ar net LAF’o atsakomybę.

Pritariu teiginiui, kad smurtas prieš žydus prasidėjo kartu su sukilimu, dar ii vokiečių atėjimo (žydų areštai, jų turto plėšimas, patyčios, net pavieniai žudymai), o birželio 25d. atvykus į Kauną vokiečių saugumo policijos būriui – smurtas gerokai sustiprėjo. Tačiau “tvirtinimus apie didelio masto pogromus, vykusius prieš [iki] pasirodant vokiečių pajėgoms, reikia vertinti atsargiai” (psl.36).

Vertos dėmesio pranešimo autorių atskleistas pirmųjų pogromų Kaune vienas motyvų: kad lietuviai (kaip ir latviai) kovotų ne už savo valstybę, kuri naciams nebuvo priimtina, o nukreiptų savo energiją naciams nepavojinga ir netgi naudinga linkme – kovai prieš “amžinąjį priešą” žydiją (psl. 43). Lietuvos istorikui šio motyvo nebuvo pastebėję.

36 psl. tvirtinama, kad 1941m. kovą “Lietuvos žydai buvo paskelbti už įstatymo ribų, juos leista persekioti”. Kai aš prieš kelerius metus savo pranešime apie antisemitizmo stiprėjimą 1940 – 1941 m. taip interpretavau LAF programos punktą apie “svetingumo teisės” Lietuvoje žydams atšaukimą, komisija su tuo nesutiko. Atsiet, “svetingumo teisės atšaukimas” yra žydų varymas iš Lietuvos, bet ne jų skelbimas už įstatymo ribų.

Iš esmės sutinku su Laikinosios vyriausybės vaidmens žydų žudynėse vertinimu, išdėstytu 48-49 psl.. Tačiau kažin ar galima sutikti su 114 psl. pareikštu teiginiu, kad

Laikinoji vyriausybė “atsisakė padėti [naciams] organizuoti žudynes”. Argi LV neprisidėjo prie žydų getoizacijos, o uždarymas į getus ar nėra sudėtinė Holokausto dalis?

108 psl. pateikta 4 lentelė apie žydų žudynes Latvijoje ir Baltarusijoje, vykdytas EK3. bet lentelė į kontekstą neįjungta, išvados nepadarytos: kodėl žydų žudymo mastas Baltarusijoje buvo kur kas mažesnis? Kodėl masinis žydų žudymas, t.y., Holokaustas, Baltarusijoje prasidėjo visu pusmečiu vėliau negu Lietuvoje ir Latvijoje?

Tekstas 40 – 42 psl. kartoja su prieš tai buvusiu.

Pranešimui stinga išvadų, be kurių sunku įvertinti patį darbą.

Man nesuprantama, kodėl tyrėjai atsisakė uždavinio nustatyti nužudytų žydų skaičių visoje Lietuvoje, ir apsiribojo tik EK3 kontroliuota teritorija? Kaip žinome, į ją neįėjo Šiaurės vakarinė Lietuvos dalis. Juk Komisija turi padaryti išvadas apie apytikrą 1941m. vasarą – rudenį nužudytų žydų skaičių visoje Lietuvoje. Neturint tiesioginių duomenų apie nužudytų žydų skaičių už EK3 kontroliuotos teritorijos ribų, reikia ieškoti netiesioginių šaltinių. Manychiau, kad vienas jų – Lietuvos statistikos valdybos duomenys apie žydų skaičių 1940m. liepos 1d. visos Lietuvos miestuose (LCVA, R-743, Ap. 5, B. 47, L. 79).

Beje, pranešime kalbama apie kaimo getus. Gal čia blogai išversta į lietuvių kalbą? II pasaulinio karo išvakarėse visi Lietuvos žydai gyveno miestuose ir miesteliuose. Kaimuose žydų nebuvo.

Vertimas į lietuvių kalbą yra blogas, net labai blogas. Todėl vietomis sunku suprasti teksto prasmę.

Užbaigsiu tuo, kuo pradėjau: apskritai pranešimas daro gerą, ar net labai gerą įspūdį.

2004-11-23

L.Truska